

Internet: nova societat creativa, nova economia col·laborativa, nova política tecnològica. Catalunya 2000-2017

Mayo Fuster

Universitat Oberta
de Catalunya

i José Luis Rubiés

Ajuntament de
Barcelona

#19

Un element central del període 2000-2017 a Catalunya, i arreu del món, és l'adopció d'Internet. Internet no és simplement un nou instrument o eina de comunicació i d'informació que vindrà a reforçar les formes imperants, sinó a configurar un nou país, perquè comporta canvis molt profunds. Emergeixen diferents lògiques organitzatives i democràtiques, en xarxa, més obertes, i col·laboratives. Els principis institucionals de l'Estat nació es troben en una situació de profunda crisi, mentre que les lògiques del mercat presenten i experimenten grans turbulències, i el procomú vindria a trencar la dicotomia Mercat-Estat, com a tercer model que guanya en centralitat. De tal manera, l'adopció d'Internet és a la base d'un

canvi d'època, que afectarà pràcticament qualsevol àmbit de la societat, l'economia i la política catalana.

L'adopció de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), juntament amb altres processos com ara la globalització neoliberal i els nivells més alts d'educació en la societat, estan modificant la matriu relacional i comunicativa de les societats actuals. El resultat és la reconfiguració de la dinàmica del sistema polític i, més en concret, del cicle de les polítiques públiques, la dinàmica dels actors polítics que afavoreix l'emergència de nous actors i canvis a la interacció política i afectant la distribució de recursos i de poder.

En aquest capítol ens centrarem en una sèrie d'aspectes concrets lligats a les TIC que es donen en el període 2000-2017 a Catalunya que creiem que poden ajudar a apropar-nos a l'extensió del canvi d'època. En un primer moment, ens centrarem en els canvis socials i de cultura creativa i les seves implicacions polítiques a partir de l'emergència del moviment de cultura lliure, com a nou actor polític i modalitat d'organització política que va inspirar el 15-M, i com a base del nou model productiu emergent, d'economia col·laborativa i les seves implicacions en la matriu productiva. En un segon moment, ens centrarem en la manera com les administracions catalanes adopten les TIC.

1. Cultura lliure: nous actors i conflictes entorn de la creativitat cultural

L'adopció de les TIC ha facilitat un major accés i distribució de recursos immaterials (informació, cultura, coneixement). Alhora, s'ha donat també un canvi qualitatiu en el nombre de persones que tenen accés a instruments (de gravació, de barreja, de disseny, entre d'altres) per a la creació cultural o per a la producció de coneixement, ampliant enormement la disposició a "crear", intervenir

creativament i disposar, per tant, de més recursos per qüestionar decisions i fonts d'autoritat. Això va portar ja a inicis del 2000 amb la popularització de les TIC a una major producció de continguts de diversa índole i a aprofitar l'expectativa i l'hàbit de poder intercanviar i "barrejar" continguts lliurement i, per tant, a reduir la importància dels intermediaris en els processos creatius o de generació de coneixement i d'informació. Aquestes noves pràctiques van portar a la crisi a inicis del 2005 del model tradicional de la indústria musical i del cinema, i una amenaça també al món de la premsa i de l'edició, i —com veurem en el proper apartat— la crisi també s'estén a quasi qualsevol àmbit productiu. L'emergència d'aquests nous models de producció cultural va generar nous conflictes i va donar major centralitat a les polítiques culturals i de coneixement. El sector de la cultura lliure va ser particularment ric a Catalunya, i es va convertir en un referent internacional. Experiències clau com ara la *Viquipèdia* van arrelar molt aviat aquí, de la mateixa manera que la major xarxa mundial de connexió sense fils Guifi.net va tenir els seus orígens al Pirineu català, i el Fòrum de Cultura Lliure —que es va celebrar el 2009 a Barcelona— va ser un referent europeu en aquesta nova àrea de polítiques públiques emergents. Les administracions catalanes, però, no van mostrar gran interès ni van ser poroses a les pràctiques i propostes del model emergent de creació cultural.

El 2011, la situació va canviar. Dins del moviment de cultura lliure de Catalunya es va impulsar la campanya "No les votes", que reclamava el boicot dels partits que van aprovar la *llei Sinde*, que restringia la llibertat a la xarxa. "No les votes" i la lògica organitzativa del moviment de cultura lliure van ser una de les trajectòries de mobilització i d'inspiració organitzativa del 15-M. La mobilització i la política no van ser iguals a partir de llavors. Partits innovadors com el Partit X, Podemos i Barcelona en Comú són, d'alguna manera, una mostra de les noves lògiques organitzatives més obertes i col·laboratives que inicialment es van desenvolupar amb el moviment de cultura lliure.

1.1 Economia col·laborativa procomuna: l'extensió d'un nou model productiu

El model organitzatiu obert i en xarxa de la cultura lliure no solament va impactar en la indústria cultural durant el període 2006-2017, sinó que, de mica en mica, es va estendre a altres àmbits de producció, conformant el que es coneix per *economia col·laborativa*. Aquest tipus d'economia consisteix en el consum i la producció col·laborativa de capital i de treball entre grups distribuïts que interactuen amb el suport d'una plataforma digital. [El mapa de la producció col·laborativa del projecte P2Pvalue](#) apunta cap a com a mínim trenta-tres àrees d'activitat (des de la producció de programari fins a la gestió d'espais urbans o el disseny de maquinària industrial) i fa referència a mil casos presents a Catalunya. Al principi, la indústria digital de Silicon Valley va adoptar els models procomuns amb modalitats extraccionistes, com els casos d'Uber i d'Airbnb. El model està creixent ràpidament i de manera exponencial, i s'ha convertit en un motiu d'interès i en una prioritat per als governs de tot el món, i Catalunya no n'és una excepció.

L'economia col·laborativa avui pot prendre forma d'economia social i fer escalar modalitats cooperatives o sorgir del més ferotge corporativisme de caràcter capitalista. Respecte a aquest darrer, el model corporatiu d'economia col·laborativa, com el cas d'Uber, consisteix en corporacions que tenen a la seva disposició ingents bosses de "treballadors i treballadores" per a l'assignació de la demanda, però que no considera com a tals. Són "no-treballadors" o treballadors autònoms i independents, quelcom que permet a aquestes corporacions externalitzar els mitjans de treball (com ara l'ús del cotxe propi), així com les càrregues socials i el risc. Aquest model té efectes desiguals en termes de classe. L'accés a la feina de baix nivell de manera esporàdica per part de la classe mitjana educada (com conduir un taxi de forma eventual com a via per arribar a final de mes) té com a contrapartida desplaçar d'aquestes

ocupacions —i d'una font de treball estable— treballadors i treballadores de baixa qualificació. El model corporatiu també té un fort impacte en termes de “comuns urbans”. Uber té una posició dominant de cara a determinar la mobilitat a la ciutat. El mateix s'aplica a Airbnb, ja que la seva activitat afecta i determina en certa mesura la preservació d'allò comú i del dret a l'habitatge a la ciutat. En centralitzar també grans bases de coneixement sobre les dades generades a les plataformes, tenen una posició privilegiada d'accés a “comuns” de dades i de coneixement, i la possibilitat de desenvolupar al seu voltant serveis comercials d'intel·ligència artificial. Mentre que els recursos clau de coneixement fins ara eren gestionats per institucions públiques com universitats o per censos i recursos estadístics de les administracions, ara podrien quedar cada cop més en mans privades. És per tot això que l'impacte disruptiu del model de l'economia col·laborativa més conegut, el de les companyies com Uber i Airbnb, està despertant una forta polèmica.

Però existeixen models alternatius exitosos. Com apuntàvem anteriorment, les pràctiques de cultura lliure i d'economia col·laborativa en el seu origen eren iniciatives sense ànim de lucre inspirades en models *open commons* basats en el coneixement obert i la governabilitat participativa, com ara Couchsurfing (servei d'allotjament), Goteo (*crowdfunding*) o Freecycle (reciclatge d'objectes). Així mateix, recentment, un nou corrent anomenat “cooperativisme de plataforma”, centrat en les PIMES i les cooperatives propietat dels propis usuaris i usuàries de la plataforma, ha sorgit com una reacció al model predominant de Silicon Valley, com, per exemple, Fairmondo (una plataforma d'intercanvi i compravenda de productes ètics propietat de la cooperativa d'usuari) o Stocksy United (cooperativa de *freelands* fotogràfics). El cooperativisme de plataforma pot obrir una porta a l'escalabilitat de l'economia social i solidària, ja que s'està difonent a molts àmbits d'activitat com anteriorment fèiem referència. Alhora, és un model que pot arribar a escalar enormement en termes de volum d'activitat i de persones

involucrades. Un clar exemple és la *Viquipèdia*, produïda i governada per milions de persones distribuïdes pel món. Només de la *Viquipèdia* en català, en formen part més de 250.000 persones actives. L'exemple de SMart, amb 800 membres actius a Catalunya en dos anys, és una mostra de l'escala de l'economia col·laborativa procomuna.

L'economia col·laborativa procomuna també pot estar caracteritzada per una major sensibilitat mediambiental. Un cas és el dels Fab-Labs —el de Barcelona és el primer de la Unió Europea—, que són laboratoris de fabricació que aposten per l'ús de materials reciclats i per una economia de proximitat en què circuli de manera lliure el coneixement, i on els materials siguin de proximitat. Un aspecte crític és el de gènere. Les comunitats procomunes generalment tenen un balanç de gènere pitjor que els models de producció de mercat tradicional. Un cas és el de les comunitats de programari lliure, on només l'1,5% de les persones són dones. En la indústria de programari privatiu, les dones arriben al 30%. La mateixa *Viquipèdia* n'és un altre exemple: entorn del 85% dels editors actius són homes. En aquest sentit, el potencial de l'economia col·laborativa procomuna està lligat a un procés de convergència entre altres processos d'innovació socioeconòmica, com ara l'economia de les cures i feminista, l'economia de les energies renovables i circular, el tercer sector, l'economia social i solidària, i la mateixa economia col·laborativa procomuna. La confluència d'aquests processos d'innovació econòmica pot fer emergir un model de conjunt vertebrador de les diverses dimensions de transformació que requereix el sistema econòmic actual (social, verd, de gènere) i també pot ser la clau per a l'increment d'escala d'un model que comporta un percentatge d'activitat econòmica significatiu i massiu. Avui dia, l'economia social i solidària a Barcelona, per exemple, representa entorn del 8% del PIB de la ciutat, si sumem tots els sectors d'innovació econòmica, i aquest creixement en escala podria comportar un sector d'àmplia presència a la ciutat.

1.2 Polítiques públiques per impulsar l'economia col·laborativa procomuna

L'escalada d'un model transformador d'economia no depèn només de les pròpies capacitats creatives o dels models de negoci imperants en el sector (que són molts), sinó també del que anomenen el "sostre de vidre" de la innovació socioeconòmica. Igual que les dones es troben amb un "sostre de vidre" que limita la seva possibilitat de creixement professional, el mateix passa amb les economies alternatives: hi ha uns elements condicionats que limiten el seu creixement. Un dels principals actius a mantenir aquest "sostre de vidre" prové de l'Administració, a través principalment de regulacions que no permeten operar o que limiten l'economia col·laborativa procomuna. En aquest sentit, resultaria central portar endavant una estratègia "publicocomuna" perquè des de les administracions es desmunti el "sostre de vidre" i s'impulsin polítiques de promoció de l'economia col·laborativa procomuna. Des d'aquesta òptica, l'Ajuntament de Barcelona està impulsant la creació d'un ecosistema de cocreació de polítiques públiques en matèria d'economia col·laborativa procomuna entre l'Ajuntament i el sector a la ciutat. El grup BarCola (grup de treball entre l'Ajuntament de Barcelona i trenta representants del sector de l'economia col·laborativa procomuna) ha promogut una sèrie de mesures de suport al procomú i al cooperativisme de plataforma a la ciutat, incloent-hi un fons de finançament complementari i un programa de suport a la iniciativa d'emprenedoria anomenat "[La Comunificadora](#)"; i coorganitza el fòrum [Procomuns.net](#) per tal de dissenyar de manera conjunta polítiques que donin suport a l'economia col·laborativa procomuna. La Generalitat de Catalunya, per la seva banda, està desenvolupant un marc regulador de l'economia col·laborativa a Catalunya.

Respecte a les perspectives que obre l'economia col·laborativa, l'economia col·laborativa procomuna pot oferir un model alterna-

tiu de privatització, la “comunicació”, ja que representa un model d’activació de la ciutadania en la provisió de recursos i de serveis sense entrar en modalitats privatives d’economia. Per tant, l’economia col·laborativa procomuna no solament ofereix un model econòmic diferent, sinó també un model que ajudaria a preservar el caràcter públic de les administracions; davant el model de “portes giratòries”, privatitzador i de cerca del procomú de l’economia col·laborativa corporativa.

2. Apropaments a les noves tecnologies i polítiques des de les administracions catalanes

En aquest segon apartat del capítol ens centrarem en l’adopció de les TIC per part de les administracions i les implicacions que han comportat. L’ús de les TIC a les administracions públiques va arribar primer a les grans administracions públiques: la Generalitat de Catalunya, les diputacions i alguns grans ajuntaments com el de Barcelona. Respecte als petits municipis, a principis del segle XXI encara tenien una forta dependència dels serveis TIC prestats per les diputacions i pels consells comarcals, i a poc a poc alguns municipis van començar a incorporar alguns serveis informàtics gestionats directament.

La modalitat en què gestionen les TIC les administracions no és un tema menor. Avui dia, gairebé més del 90% dels serveis prestats per l’Ajuntament de Barcelona fa servir d’alguna manera la informàtica i les telecomunicacions, percentatge extrapolable a la resta de les administracions públiques catalanes. Això apunta a la gran importància que les TIC tenen en l’actualitat en el procés d’implantació i governança de qualsevol servei o política pública. També té importància des de la perspectiva del sector privat per la quantitat de diners i d’interessos que estan en joc. De fet, les administracions públiques són el primer comprador de la indústria tecnològica. Al cap i a la fi, la informàtica s’ha guanyat un lloc cen-

tral com a instrument de gestió de les administracions públiques i de la seva relació amb els ciutadans i les ciutadanes, sobretot amb la popularització de l'ús d'Internet, dels telèfons mòbils i de les xarxes socials.

2.1 Les TIC arriben en un moment de context privatitzador

Les TIC van arribar en un moment en què s'imposaven els discursos del *management* públic que prioritzaven l'eficiència i en el qual s'havia instal·lat com a paradigma el fet que l'Administració era ineficient i el sector privat més eficient. Si ens fixem en com les dues majors administracions catalanes, la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona, han gestionat la informàtica i les telecomunicacions internament, trobarem, que, per exemple, tant la creació del Centre Informàtic de la Generalitat de Catalunya (CEGISA), l'any 1983, com la creació de l'Institut Municipal d'Informàtica (IMI) de l'Ajuntament de Barcelona, l'any 1990, van tenir com a motiu principal escapar-se del control administratiu (tant en els processos de compra de tecnologia com de contractació de personal) que es percebia com un fre al desenvolupament de les TIC, com a entitats amb personalitat jurídica pròpia, i amb pressupost propi. Posteriorment, l'any 1998, es produeix un fet clau en la història de les TIC a la Generalitat de Catalunya: es privatitza la gestió de la informàtica (CEGISA), no sense una forta resistència sindical. Així doncs, si inicialment la privatització es va fer amb una única empresa compradora (Debis, en un primer moment, i després, a partir del 2001, T-Systems), la decisió de la venda es va fonamentar, entre altres raons, en el fet que s'havia convertit en un monstre que era més car de mantenir que no pas de privatitzar. La solució de la venda va ser molt discutible no solament per la liquiditat que va representar per a les arques de la Generalitat, sinó pel fet de pressuposar que un únic proveïdor tindria una major eficàcia i eficiència. A la llarga, el proveïdor únic (T-Systems), que se situava en una posició d'avantatge respecte a la resta del mercat

amb procediments de contractació simplificats, va aprofitar aquest avantatge per expulsar la competència i de retruc va augmentar els preus. A partir del 2003 es produeix un canvi d'estratègia amb una important recuperació del coneixement i de la governança dels serveis TIC. Es divideix la contractació en quatre lots per evitar la situació anterior de proveïdor únic i s'adopta una modalitat de diàleg competitiu amb el sector. Podríem dir que no es produeix un *insourcing* del coneixement més tècnic, però sí de la capacitat de decisió estratègica, i per això es parla més d'externalització en aquesta etapa que de privatització sobretot de les tasques de manteniment i desenvolupament de les TIC.

Amb la coincidència de governs de CDC tant a la Generalitat de Catalunya com a l'Ajuntament de Barcelona (2011-2015), el model de diàlegs competitius i de grans contractacions per lots també va arribar a l'IMI. Però, tant en l'etapa de governs socialistes com en l'etapa de govern convergent, mai no es van donar les majories necessàries al si del Ple de l'Ajuntament de Barcelona per convertir l'IMI en ens públic empresarial i molt menys per privatitzar-lo a l'estil del CEGISA.

3. A tall de conclusió

El focus en aquests dos aspectes de canvi —d'una banda, l'emergència de la cultura lliure creativa i les seves implicacions econòmiques amb un model econòmic innovador i col·laboratiu emergent que revitalitza el marc d'economia pública i dona major centralitat al procomú, i el seu impacte amb nous models innovadors de mobilització social com el 15-M i els partits que van néixer al seu nucli, i, d'una altra banda, l'adopció de les TIC per les administracions amb un procés de privatització i de cerca de lloc i de marc en el seu organigrama administratiu— mostra les disparitats en el canvi associat a l'adopció de les TIC en diversos àmbits. Mentre tant el mercat com la societat civil han mostrat una gran

capacitat de dinamisme i d'innovació, les administracions han estat menys poroses amb les formes organitzades propúbliques innovadores. El nou cicle polític, amb noves candidatures polítiques al govern de les administracions, com les candidatures dels "comuns" i la CUP al territori, potser obrirà una etapa de major renovació i innovació administrativa.